

## **Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja Sabiedriskās konsultatīvās padomes vērtējums un rekomendācijas tiesu sistēmas nostiprināšanai un korupcijas novēršanai**

Tiesiski un efektīvi funkcionējoša tiesu sistēma ir izšķiroši svarīga tiesiskas valsts pastāvēšanai. Tāpēc pat daži korupcijas gadījumi šajā jomā var nodarīt milzu kaitējumu. Šajā dokumentā Padome ir apkopojusi vairākkārtīgās diskusijās apspriestu vērtējumu un priekšlikumus Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojam, kura funkcijās ietilpst izstrādāt korupcijas novēršanas un apkarošanas stratēģiju un valsts programmu; analizēt valsts iestāžu praksi korupcijas novēršanā un iesniegt priekšlikumus konstatēto trūkumu novēršanai; analizēt normatīvos aktus un normatīvo aktu projektus, kā arī ierosināt izdarīt tajos grozījumus, iesniegt priekšlikumus jaunu normatīvo aktu projektu izstrādāšanai. Šis vērtējums un rekomendācijas pirmām kārtām attiecas uz tiesu sistēmu, taču Padome aicina apzināties arī to, ka šī joma nav atraujama no situācijas citās tiesībaizsardzības struktūrās un valsts līmenī šīs problēmas jārisina kompleksi.

### **Politiskais līmenis**

---

Politiskā un līdz ar to finansiālā atbalsta trūkums tiesu varai liecina par labākajā gadījumā valdošo politisko spēku ilgstošu bezatbildīgu attieksmi pret šo jomu vai sliktākajā gadījumā par ļaunprātīgu ieinteresētību vājas tiesu varas uzturēšanā, lai mazinātu risku, ka atklātos atsevišķu politisku grupējumu prettiesiskas darbības.

#### *Rekomendācijas*

Politīkiem jādemonstrē apņēmība sekmēt tiesu varas attīstību, ar konkrētiem lēmumiem atbalstot gan nepieciešamo budžeta līdzekļu piešķiršanu, gan tiesu varas attīstībai nepieciešamu pasākumu īstenošanu.

Lai nodrošinātu tiesu sistēmas koordinētu darbību un skaidru atbildību par šajā sistēmā notiekošo, politiskajā līmenī ir jāpieņem lēmums par tiesu sistēmas vadību profesionālas, autoritatīvas un neatkarīgas Tieslietu padomes formā. Šīs un vairāki citi šajās rekomendācijās iekļautie uzdevumi ir veicami līdz ar jauna Tiesu iekārtas likuma pieņemšanu.

## **Atvērtība un uzticamība**

---

Tiesai kā institūcijai trūkst pietiekamas uzticamības plašākas sabiedrības acīs.<sup>1</sup>

Tiesu komunikācijā attiecībās ar pārējo sabiedrību tiek gatavoti uzlabojumi gan normatīvā regulējuma, gan prakses standartu, gan personāla ziņā, taču pagaidām vēl nepietiekama saziņa mēdz izrādīties par cēloni sabiedrības nepareiziem priekšstatiem par tiesu darbu.

Ne visās tiesās ir nodrošināta atbilstoša apmeklētāju apkalpošanas kvalitāte un tiesu pieejamība. Piemēram, ir tiesas, kur var iesniegt dokumentus tikai dažās dienās nedēļā un noteiktās pieņemšanas stundās. Turpretī ir arī pozitīvi piemēri kā administratīvā tiesa.

### *Rekomendācijas*

Ir jāisteno rekomendācijas, kas ir izvirzītas ANO Attīstības programmas un Tieslietu ministrijas kopīgajā projektā “Tiesu sistēmas komunikācijas stiprināšana”. Tai skaitā ir ārējos normatīvajos aktos jāneregulē tiesu rīcībā esošās informācijas pieejamība un jāpilnveido tiesu komunikācija, nosakot skaidrus minimālos standartus, saskaņā ar kuriem tiesas sniedz informāciju, nodrošinot uz atklātību un izskaidrošanu vērstu sistemātisku pieeju komunikācijai ar medijiem un pieņemot darbā pietiekamu skaitu profesionālu darbinieku komunikācijas ar sabiedrību nodrošināšanai.

Jānodrošina likuma pieļautajā apjomā spriedumu pilnīga pieejamība sabiedrībai bez maksas, publicējot tos internetā un izsniedzot pēc pieprasījuma.

Tiesām ir arī jāuzlabo apmeklētāju apkalpošanas kvalitāte un tiesu pieejamība, šajā sakarā nodrošinot, ka personas var sazināties ar tiesu, saņemt un iesniegt dokumentus, kā arī iepazīties ar lietas materiāliem visā darba laikā.

Jānodrošina tiesu lietvedībā esošo lietu aprites reģistra publiska pieejamība, lai varētu pārliecināties, ka konkrētas lietas izskatīšana laikā notiek līdzīgi kā citas lietas. Šāda pieejamība ļautu pārliecināties, ka

---

<sup>1</sup> 2005. gada janvārī 51% Latvijas iedzīvotāju uzskatīja, ka tiesas ir diezgan vai ļoti negodīgas, runājot par kukuļņemšanu. Avots: *Attieksme pret korupciju Latvijā*. Latvijas iedzīvotāju aptauja. 2005. gada janvāris. SKDS.

netiek nepamatoti novilcināta konkrētas lietas izskatīšanas nozīmēšana salīdzinājumā ar citām lietām, kas iesniegtas līdzīgā laikā.

Plašāk vajadzētu izmantot tiesneša atstādināšanas no lietas izskatīšanas iespēju gadījumos, kad var rasties šaubas par tiesneša objektivitāti. Turklāt gan tiesnešiem, gan procesa pusēm būtu jāzina gadījumi, kad šaubas par tiesneša objektivitāti ir tādas, kad atstādināšana vai noraidīšana būtu vēlama – šim nolūkam būtu nepieciešamas publiskas vadlīnijas un skaidrojoši informatīvi materiāli. Tiesnešiem ir jābūt gataviem apliecināt savu neatkarību un objektivitāti sabiedrības priekšā.

Ir jānosaka vienota un jāpilnveido lietu sadales kārtība tiesās, lai novērstu iespēju ļaunprātīgos nolūkos nozīmēt konkrētas lietas izskatīšanu konkrētam tiesnesim, piemēram, aizturot reģistrāciju lietai līdz tiek sagaidīta attiecīgā tiesneša kārtā.

## **Kvalitāte un kvalifikācija**

---

Aizvien par problēmu ir uzskatāmi sabiedrībai neizprotami vai pašu tiesu un mediju neizskaidroti spriedumi (t.sk dažkārt ar vāju motivāciju), kā arī pretrunīgi spriedumi līdzīgās lietās. Šādi spriedumi var liecināt par iespējamu korupciju, tomēr ne vienmēr kādu pusi vai sabiedrības daļu neapmierinošs vai tām nesaprotams spriedums ir korupcijas izpausme. Patlaban nav vienotas un skaidras metodoloģijas, saskaņā ar kuru vērtēt spriedumu kvalitāti. Turklāt topošajiem tiesnešiem spriedumu rakstīšana netiek pietiekami mācīta. Nav arī vienas izpratnes par to, cik lielā mērā un kā nepieciešams nodrošināt tiesu prakses vienveidību, kas novedis pie tā, ka pietiekami vienveidīga tiesu prakse nav radusies vēl joprojām.

Tiesnešiem aizvien nav nodrošinātas pietiekamas iespējas iegūt zināšanas vairākās nozīmīgās nozarēs, piemēram, ekonomikas jomā, kā arī pārmērīgas slodzes dēļ ir grūti pilnvērtīgi izglītoties pašu spēkiem.

### *Rekomendācijas*

Ir jāuzlabo spriedumu kvalitāte, paaugstinot tiesnešu kvalifikāciju, nosakot samērīgu darba slodzi, izvērtējot, cik kādos reģionos ir nepieciešamas tiesas un tiesneši, lai izlīdzinātu slodzi, kā arī sistemātiski apspriežot un analizējot nolēmumus un vērtējot spriedumu kvalitāti saskaņā ar izstrādātu metodoloģiju. Sistemātisku uzlabojumu panākšanai vienlaikus jāpaaugstina arī citu ar tiesvedību saistīto amatpersonu (prokuroru, policistu) darba kvalitāte, no kā mēdz būt atkarīgi tiesu darba rezultāti.

Ir jāpilnveido tiesnešu kvalifikācijas un darba vērtēšanas sistēma karjeras laikā, atsakoties no kvalifikācijas klasēm, bet tā vietā izstrādājot maksimāli objektīvus un nozīmīgus kritērijus. Pakāpei, kādā tiesneši atbilst šiem kritērijiem, ir jābūt tieši saistītai ar tiesnešu karjeras iespējām un atalgojumu. Šie jautājumi ir jārisina līdztekus ar jaunā Tiesu iekārtas likumprojekta izstrādāšanu, pieņemšanu un īstenošanu.

Ir nepieciešams paātrināt lietu izskatīšanu un samazināt lietu atlikumu, piemēram, popularizējot mediāciju (izlīgumu), kā arī uzlabojot šķīrējtiesu darbību.

## **Strukturāla korupcija un korupcijas apkarošana**

---

Politiku un uzņēmēju sakari, kas politiskās korupcijas ceļā rada kaitējumu sabiedrības interesēm, kā arī cita veida korupcija nenoved pie likumā paredzētajām tiesiskajām sekām, t.i. attiecīgu sankciju piemērošanas vai arī nenodrošina pilnvērtīgu taisnības atjaunošanu. Tas notiek daļēji dēļ tiesībsargājošo institūciju, t.sk. tiesu vājuma un iecietības. Rezultātā valsts zaudē lielus līdzekļus, kas savukārt neļauj rast finanses šo pašu tiesībsargājošo institūciju stiprināšanai, kā arī sabiedrība viļās tiesās kā efektīvā aizskarto tiesību aizsardzības instrumentā.

Tiesneša darbu mēdz ietekmēt citu amatpersonu iespējamā korupcija vai nolaidība. Tas notiek, piemēram, situācijās ar aizdomas izraisošiem notāru apstiprinājumiem vai nekvalitatīviem materiāliem, kas saņemti no prokuratūras vai policijas. Šādos gadījumos par konkrētu tiesnesi var rasties maldīgs iespaids par viņa iesaistīšanos korupcijā. Tas daļēji liecina, arī par tiesas nespēju sabiedrībai izskaidrot pieņemto spriedumu iemeslus.

Par korupcijas esamību tiesās galvenokārt liecina neformāla informācija un netiešas pazīmes, taču tikpat kā nav pierādītu faktu un attiecīgu ierosinātu krimināllietu. Pamatu aizdomām par korupciju rada tiesnešu atšķirīgais mantiskais stāvoklis, pie vienāda atalgojuma. Personas, kurām tiesās piedāvā iespēju iedot kukuli vai arī kukuli izspiež, par to neziņo vai arī ziņo novēloti. Ir jānorāda uz sabiedrības „dabisko” vēlmi nodrošināties ar pozitīvu spriedumu, tādējādi veidojot „piedāvājumu”.

Disciplinārsodi par atsevišķām darbībām, kuras ir tiesiski nepamatotas/absurdas un kuras var radīt būtisku kaitējumu, nav pietiekami atturoši no līdzīgām darbībām nākotnē. Negodprātīgs tiesnesis šādi var nodarīt nozīmīgu kaitējumu personu tiesībām un likumīgām

interesēm, pašam varbūt pat gūstot prettiesisku labumu, taču neriskējot saņemt nozīmīgu sodu. Tamlīdzīgos gadījumos, iespējams, biežāk būtu jāizvērtē jautājums par tiesneša saukšanu pie kriminālatbildības. Eventuāls risinājums varētu būt atbildīgās amatpersonas nozīmēšana Ģenerālprokuratūrā, kas regulāri caurskatītu tiesnešu disciplinārlietu materiālus par to, vai tajos nav saskatāmas noziedzīga nodarījuma pazīmes.

### *Rekomendācijas*

Tur, kur tas ir atbilstoši, tiesām un citām tiesībsargājošajām institūcijām ir jāapzinās sava līdztbildība par politisko korupciju un tās izraisītajām sekām, piemēram, finanšu nepietiekamību valsts budžetā. Tas īpaši attiecas uz gadījumiem, kad šo institūciju kompetencē nonāk lietas, kas saistītas ar politisko korupciju.

Jāmudina cilvēkus ziņot Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojam par gadījumiem, kad viņiem piedāvā iespēju maksāt vai izspiež kukuli, pirms kukuļa došanas, kā arī jānodrošina šiem cilvēkiem atbilstoša gan tūlītēja aizsardzība, gan viņu tiesību un likumīgo interešu ievērošanas garantijas, viņiem atkārtoti nonākot saskarsmē ar tiesu sistēmu.

Jāveic visu tiesnešu un nepieciešamības gadījumā arī citu valsts amatpersonu grupu mantiskā stāvokļa pārbaude, ieviešot negatīvo prezumpciju, kā arī regulāri jākontrolē tiesnešu mantiskā stāvokļa krasās izmaiņas. Ir jāseko tiesnešu laulāto vai dzīves draugu saistību ar tiesnešu tiešo darbu. Ir jāanalizē, t.s., netiešās materiālās ieinteresētības iespējas, kā, piemēram, ceļojumu, viesnīcas numuru u.c. apmaksu no trešo personu puses.

## **Ētika**

---

Neskaitot disciplināro atbildību, nav efektīva mehānisma un paraduma tiesnešu darbības morālam novērtējumam, kā arī Tiesnešu ētikas kodeksa normu iedzīvināšanai praksē.

### *Rekomendācijas*

Tiesnešiem pašiem būtu jāpievērš lielāka uzmanība profesionālās ētikas principu ievērošanai, kā arī tādas tiesnešu uzvedības novēršanai, kas var radīt šaubas par viņu godprātību un neatkarību. Tiesnešu vidū būtu jārada institūcija, kas pastāvīgi (ne tikai ierosināto disciplinārlietu ietvaros) sekotu ētikas principu un normu ievērošanai, būtu pilnvarota izskatīt

iespējamus morāla rakstura pārkāpumus un piemērot atbilstošas sankcijas.

Tiesnešiem, saņemot ticamu informāciju par to, ka kāds cits tiesnesis nav rīkojies godprātīgi un taisnīgi, būtu jārīkojas saskaņā ar Tiesnešu ētikas kodeksā teikto, t.i. jārīkojas atbilstoši saviem ētikas principiem, taču arī tā, lai maksimāli veicinātu tiesu sistēmas taisnīgumu un uzticamību.

Tiesnešiem ir jābūt drosmīgiem lietu izskatīšanā neatkarīgi no iespējamajiem potenciāliem un reāliem spiedieniem, draudiem vai ietekmēm.

Juridiskajās mācību programmās lielāka vērība jāpievērš juristu profesionālās ētikas jautājumiem.

## **Finanses**

---

Tiesu iestādes patlaban Latvijā nesaņem adekvātu finansējumu.

Tiesnešiem un tiesu darbiniekiem ir viņu statusam un nepieciešamajai kvalifikācijai neatbilstošs atalgojums, kā arī nav atrisināts tiesnešu pensiju jautājums. Šī problēma rada papildu korupcijas risku, apdraud iespējas nodrošināt kvalitatīvu tiesu darbu un ir uzskatāma par ierobežojumu tiesnešu neatkarībai.

### *Rekomendācijas*

Ir jāpalielina Tieslietu ministrijas un tiesu budžets, nodrošinot adekvātu atalgojumu un materiāli-tehnisko bāzi. Lai veicinātu tiesnešu neatkarību un mazinātu korupcijas riskus, kas saistīti ar nedrošību par nākotni, tiesnešiem ir jānodrošina izdienas pensijas līdzīgi kā tas ir vairākām citām valsts amatpersonu grupām.